

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за академичната длъжност **ДОЦЕНТ**,
професионално направление 2.1. *Филология (Български език – съвременен български език)*, обявен в *Държавен вестник*, бр. 83 от 17.10.2017 г.

Рецензент: проф. д-р Красимира Славчева Алексова,
Катедра по български език, СУ „Св. Климент Охридски“,
член на научното жури със заповед № РД 38 – 719 от 28.11.2017 г.
на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Данни за конкурса

В конкурса за академичната длъжност *доцент* по професионално направление 2.1. Филология (Български език – съвременен български език), обявен в *Държавен вестник*, бр. 83 от 17.10.2017 г., участва един кандидат – гл. ас. д-р Стефанка Боянова Абазова от Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“. Конкурсът е обявен в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Представените документи по процедурата отговарят на изискванията в изброените нормативни документи. Няма нарушения в процедура, в избора на научното жури и на рецензентите.

Данни за кандидата – образование, специализации, преподавателска дейност, участие в научни проекти

Гл. ас. д-р Стефанка Абазова е завършила специалността *Българска филология* в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1981 г. Работила е една година като учителка, а от 1982 г. след конкурс е назначена за преподавателка по български език в Института за чуждестранни студенти (днес ДЕО – ИЧС, СУ „Св. Климент Охридски“). От 1986 г. след издържан конкурс работи в Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Кл. Охридски“. От декември 1996 г. е главен асистент. През 2014 г. е защитила дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ на тема „Езикови нагласи към жаргонизми, вулгаризми и професионална лексика“. През 2011 г. е завършила курса по „Компютърна обработка на емпирични данни. Запознаване с функционалните възможности на статистически софтуерен пакет SPSS“ в две нива към Центъра за образователни услуги на СУ „Св. Климент Охридски“, което е в пряка връзка с научните ѝ занимания. През 2010 г. е завършила обучение за оценител на тестови задачи със свободен отговор по български език и литература, провеждан от Център за контрол и оценка на качеството на образованието към МОН.

Посочените данни доказват, че кандидатката гл. ас. д-р Стефанка Абазова отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за прилагането му и на чл. 105 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Гл. ас. д-р Стефанка Абазова е водила лекционни курсове и семинарни занятия в бакалавърски и магистърски програми на четири факултета в СУ „Св. Кл. Охридски“: лекции по езикова култура на българския език за специалности *Китаистика*, *Японистика*, *Кореистика* на ФКНФ, лекции по съвременен български език към ФНПП,

лекции по езикова култура на българския език за магистри в програма *Превод* към ФКНФ (студенти по английска и френска филология), упражнения по езикова култура на българския език за студенти в специалностите *Иранистика, Индология, Арменистика, Немска филология, Френска филология, Тюркология* към ФКНФ, семинар по практически български език в Исторически факултет на специалност *Минало и съвремие на Югоизточна Европа*, упражнения по филологически практикум/езикова култура за студенти по българска филология към ФСлФ, упражнения по морфология на българския език и по българска лексикология за бакалаври по българска филология, ФСлФ, води и занятия в свободноизбираемата дисциплина „Социална психология на езика“ за бакалаври от Факултета по славянски филологии.

През 2009 г. е водила семинар по езикова култура за преводачите от българската секция от Съвета на Европа, Брюксел. Освен това гл.ас. д-р Стефанка Абазова има богат опит в преподаването на български език като чужд – преподавала е български език за чужденци не само в Института за чуждестранни студенти, но и във ФСлФ през периода 1999 – 2008 г.

От документацията по конкурса, а и от личните ми познания, става ясно, че гл.ас. д-р Стефанка Абазова е участвала в 4 научни проекта, финансирани от ФНИ на СУ „Св. Климент Охридски“, като на два от тях е била научен ръководител.

Член е на Съюза на учените в България и на Международното социолингвистично дружество (INSOLICO), София.

Научни трудове. Анализ на публикациите по конкурса

В общия списък от публикации гл. ас. д-р Стефанка Абазова е посочила 1 монография, 1 дисертационен труд и 17 статии (от които 4 в съавторство), както и 2 помагала. От тези публикации са отделени трудовете, с които гл. ас. д-р Стефанка Абазова участва в конкурса – една монография и 10 статии (от тях 4 в съавторство). Приложени са декларации за разпределение на авторството. Съпоставката на двата списъка и съобразяването с изискванията на чл. 105, ал. (3) от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ насочват към рецензиране на онези трудове на кандидатката, които отговарят на условието да не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен *доктор*.

Научните интереси на гл. ас. д-р Стефанка Абазова са в няколко области: морфология, вкл. съпоставителни изследвания, социална психология на езика като направление в социолингвистиката и лексикология.

На първо място в рецензията ще разгледам публикациите в областта на морфологията, тъй като към нея принадлежи и представената монография със заглавие „Аорист и имперфект в българския език днес“ (2017, издателство „Парадигма“). Възприемам това изследване като приносно именно от гледна точка на целта, която си е поставила авторката – да потърси дали в съвременното състояние на българския език съществуват закономерности в наблюдаваните замени на аорист с имперфект и обратното. На пръв поглед изследването не е насочено към търсене на нов поглед към мястото на имперфекта и аориста в системата на глаголните времена, но всъщност установяването на статуса на замените на едното време с другото в комуникацията между носители на езика ни поставя въпроса за релевантните признаци, изграждащи значението на тези две глаголни времена, а и с отношението инвариант : варианти (употреби), а оттам и за системните отношения между двете времена. Замяната на имперфекта с аорист и обратното – на аориста с имперфект, биха могли да имат статуса на девиантни употреби, но биха могли да са белези на езикова промяна, от която

лингвистиката се интересува независимо дали в исторически аспект, или в рамките на синхронен срез от езиковия развой.

Монографията е разгърната на 141 страници, включва уводна част, три основни глави, заключение и цитирана литература. Емпиричният материал, върху който се опират наблюденията на Ст. Абазова, са примери, голяма част от които са извлечени от социалните мрежи и интернет. Това е среда на общуване, която разрушава традиционното деление писмена : устна реч, създавайки благоприятни условия за протичане на комуникация, която е писмена по своята форма, но близка до особеностите на устното общуване. Именно заради това интернет комуникацията се оказва сферата, която е особено благоприятна за изследване, когато се наблюдават замените на имперфекта с аориста и обратното. Устната реч също е естествена среда на изследването от авторката явление, но проследяването му в записи изисква много голям обем транскрипции.

Наблюденията върху емпиричните данни от писменото интернет общуване се допълват с резултатите от една анкета сред млади носители на езика, чиято цел е да изследва кои са типичните контексти на смесване в употребите на аорист и имперфект в индикатив, както и кои са както извънезиковите, така и собствено езиковите фактори, вкл. взаимодействието между лицето, вида и времето, които обуславят това смесване. Мисля, че Ст. Абазова е избрала напълно подходяща група изследвани лица – именно младото поколение в обществото често се оказва естествен носител на промени, било то девиации, било временни прояви, било закрепващи се или напреднали вече езикови тенденции. По този начин изследването на Ст. Абазова се включва в социолингвистичната дискусия кои са т.нар. „иноватори“, т.е. кои са социалните групи, в които се пораядат промените, и какъв е социалният или демографският признак, който ги обединява, напр. класов, възрастов, полов, групов и под. Този аспект е засегнат чрез избора на изследваната група лица.

Първа глава – „Вид и време“, съдържа теоретичните основи на изследването. Приемам за напълно подходящо, а и необходимо, включването в тази глава на частта, в която се разглежда принципът на облигаторността на граматическите значения. Смятам, че е необходимо, тъй като авторката изследва нарушения в употребите на членовете на една категория, опитвайки се да открие както вътрешноезиковите, така и социално-ситуативните фактори, обуславящи замяната на имперфект с аорист и обратното. Проследяването на контекстите на смесване предполага да се изясни взаимодействието между граматическите значения и контекста, което е във фокуса на теоретичната морфология, когато става дума за контекстовото ограничаване на облигаторността (напр. в работите на Вл. Плулгян), или когато се разграничават морфологичните от синтактичните определители на думата във връзка с облигаторността или факултативността им при ситуация, в която контекстът е изразил значението, което те носят по граматичен път (в работите на Г. Герджиков).

Намирам за необходима и частта, в която се представят базови теоретични позиции, свързани с категорията вид на глагола (с. 14 – 24), защото, както става ясно и от анализите на емпиричния материал, и от анкетата, заместването на имперфект от аорист не опира само до темпоралните признаци, но и до взаимодействието с вида, лицето и числото на глагола.

Различията във вижданията за опозицията аорист – имперфект са отделени в подчаст, която започва с кратко, но ясно представяне на историческия развой на преминаването на имперфекта към сегашната основа и създаването на имперфектната основа. Гл.ас. д-р Ст. Абазова приема вижданията на Г. Герджиков като притежаващи най-голяма обяснителна сила. В прегледа на мненията на изследователи на българската темпорална система за отношенията между аориста и имперфекта целта, която аз

разпознавам в текста, е съпоставката, за да се очертае позицията, която застъпва авторката. Ако се изходи от теорията на граматическите опозиции на Г. Герджиков, напълно коректно е твърдението на Ст. Абазова, че между аориста и имперфекта „няма опозиция в точния смисъл на думата, защото участват в различни корелации“ (с. 48), т.е. между тях няма неопосредствани опозитивни отношения.

Втората глава – „Употребите на имперфекта и аориста“, е посветена в първата си част на случаите на замяна на очаквания имперфект с аорист, което е и един от основните обекти на изследване в труда. Авторката първо коментира употребите на имперфект от свършен вид, който поражда у неспециалисти споделено във форуми усещане за неправилност, странност, неблагозвучност, от една страна, а от друга – води до замяна в писмен текст от социалните мрежи на св.в. с несв.в. Следващата група случаи са свързани с темпорални замени (аорист вм. имперфект) при първичните несвършени глаголи, като от значимост е лицето и числото на глагола – 1 л. ед.ч. и цялото множествено число. Всъщност авторката наблюдава едно интрапарадигматично взаимодействие между признаците на времето, лицето и числото, което от своя страна взаимодейства с контекста, изискващ употреба на имперфект (неограничена повторителност, континуативност, фонові или съпътстващи действия, паралелно протичащи действия). Коментираниите конкретни примери доказват, че и двете спрежения, при които се различават темпорални основи, са засегнати от явлението замяна на имперфекта с аорист в контексти, в които граматиките недвусмислено подчертават, че са типични за имперфектни употреби.

Смятам за напълно подходящо (а дори и наложително) разглеждането на замяната на имперфект с аорист в косвените евиденциали – третата част на Втора глава – „Употреба на аорист вместо имперфект при маркираните модуси“. Често изказваната хипотеза за все по-фреквентната замяна на имперфектното от аористното причастие в речта на съвременните поколения, в работата на Ст. Абазова се доказва чрез примери от общуването в социалните мрежи, блогове и коментарни интернет рубрики (от пример (30) до пример (45)).

Отделна част във Втора глава е посветена на аориста, като акцентът е поставен върху случаите на замяна на аорист от имперфект – употреба на имперфект вместо аорист на несвършени по вид глаголи при изразяване на определенократна повторителност и на продължително действие. Примерите са от социалните мрежи и интернет и засягат най-вече глаголи от II и III спр. в 3 л. ед. ч.

Наблюденията върху контекстите на замяна на имперфект от аорист и на аорист от имперфект в интернет комуникацията са оформили хипотезата, която се проверява чрез експеримента в Трета глава, данни за които се извличат чрез анкета. Прави впечатление доброто познаване на методиката за планиране и провеждане на анкетно проучване, което не е учудващо, като се има предвид, че гл.ас. д-р Стефанка Абазова е сред малцината изследователи у нас в областта на социалната психология на езика – област, която изисква добри познания върху методите за събиране и обработка на емпиричен материал в социологията, психологията и съответно в социолингвистическото и социопсихолингвистическото проучване. Дизайнът на анкетното проучване отчита интересуващите авторката контексти, зависими от вида, лицето и числото на глагола, както и от лексикални контекстуални фактори. При съставянето на въпросника са взети предвид факторите, които биха могли да предизвикат нежелано влияние върху предварителните очаквания и съответно върху отговорите на респондентите, и тези фактори са отстранени или преодолени (напр. фокусиране на вниманието върху определени времена и употреби чрез неподходящо групиране на въпросите; представяне на форми на един и същи глагол, което може да доведе до грешни заключения, които да отчитат единични, а не типични случаи;

отегчаване и умора от прекалено много въпроси и пр.). Напълно мотивирано от лингвистична гледна точка Ст. Абазова е избрала проследяване на употребите на имперфект на глаголи в 1 л. ед.ч. и цялото множествено число на I спр. без V разред, както и на II спрежение, I разред, тъй като именно при тях се наблюдават различията между аористната и имперфектната основа.

Анкетното проучване не е представително, в него участват 164 души: 100 студенти първокурсници от филологически специалности и 64-ма ученици от 12. клас, но пък несъмнено показва тенденции в речевата продукция на възрастовата група 18–20 години, тъй като сред студентите има различни по месторождение анкетиранци. Съществува и контролна група от 15 професионални преводачи на възраст 35–45 години, чиито отговори са включени в обобщаването на резултатите.

Резултатите, свързани с очаквания имперфект, са коментирани според комбинирането на 3 фактора: тип употреба на имперфекта, вид на глагола и лице + число на глагола. Това оформя следните 4 случая: повторителни употреби на първични несвършени глаголи в 1 л. ед. ч. и мн.ч. на имперфект, актуална употреба (едновременни действия) на първични глаголи в 1 л. ед. ч. и мн. ч. на имперфект, първични несвършени глаголи в 3 л. ед. ч. в имперфект, имперфект от свършен вид. Процентното разпределение на отговорите за всяка изследвана позиция в анкетата са онагледени с графики и са тълкувани от авторката поотделно, като след това е представено нагледно сравнение между отговорите в наблюдаваните 4 случая.

Статистическите обработки на данните от анкетата убеждават, че за изследваната група лица съществува ясна тенденция за замяна на имперфекта от аориста при първичните несвършени глаголи в 1 л. ед.ч. и в цялото мн.ч. (а това са случаите на изравнени окончания на аориста и имперфекта и различаването им чрез тематичната гласна и морфонологичните редувания). Най-често това се реализира при повторителните употреби на очаквания имперфект, а след тях и при актуални употреби за едновременно протичащи действия. Авторката доказва, че съществува и формален признак, блокиращ замяната – окончанието *-ше* за 2 и 3 л. в имперфект. Един от най-значимите изводи на Ст. Абазова е свързан с тенденцията, доказана в анкетата, за изместване на повторителния имперфект от общофактичeskата употреба на аориста при първични имперфективи, при което се получава изразяване на обща претеритност, когато контекстът е изразил повторителни действия.

При другата изследвана позиция – аорист от несв.в. в 3 л. ед.ч. и замяната му с имперфект, Ст. Абазова открива наличието на зависимост от спрежението за по-честото или по-рядкото избиране на аориста от респондентите. Несъмнено при III спр. значение има липсата на темпорална основа и съвпадението на формите за 3 л. сег. вр. и 2 и 3 л. аорист.

Струва ми се, че данните от интернет комуникацията и от анкетата са несъмнени аргументи в защита на извода, че в речта (в случая писмената) на младото поколение съществува разколебаване на граматичната норма в изследваните контексти на употреба на имперфекта и на аориста от несв.в. При тълкуването на причините за замените на имперфекта от аориста и на аориста от несв.в. от имперфекта Ст. Абазова се обръща винаги към два вида причини: екстралингвистични и вътрешноезикови, което смятам за адекватния подход при коментирането на езиковите промени. Недостатъчното познаване на книжовната норма в резултат на рядкото четене на художествена литература и/или влиянието на лоши преводи в първите години след демократичните промени като социокултурни фактори се обвързват с вътрешни процеси на уеднаквяване в парадигмата на глагола под влияние на най-многобройното III спрежение.

Несъмнено изследването на гл.ас. д-р Стефанка Абазова повдига значими въпроси за отношението имперфект : аорист в писмената и устната реч на съвременните поколения (не само на младите), които тепърва ще бъдат актуални не само в научната дискусия, но и в обучението по български в училище, а също и при проверката на езиковите компетентности на различни равнища.

Две от статиите (№1 и №2), представени в списъка по конкурса, доказват, че аористът и имперфектът са обекти, трайно интересувачи гл. ас. д-р Стефанка Абазова. Статията под № 2 резюмирано представя наблюдения върху три случая на употреба на аорист вм. имперфект, които се съдържат и в монографията, затова тук няма отделно да рецензирам тази статия.

В статията под №1 в списъка – „Аорист в българския и в гръцкия език“, откривам няколко съществени елемента. Първият от тях е изложеното собствено виждане за разликата между глаголният вид в българския език и опозицията по итеративност и/или континуативност в гръцкия, представяна често като видова. Вторият е свързан с акцента, поставен върху употребите на аориста в българския, които са непознати на гръцкия аорист, и обратното. Несъмнено различията са обусловени и от нееднакъв брой облигаторни категории на глагола в двата езика и влиянието им върху употребите на аориста, напр. категориите вид и модус на изказването (евиденциалност) в българския език.

Към граматическите публикации по конкурса, които са съпоставителни в областта на морфосинтаксиса, присъединявам и статията под № 6, в която чрез богат емпиричен материал се представят конструкции с предикати, изискващи задължително изразяване на пряко или непряко допълнение в българския и в гръцкия език. Класификацията на предикатите се извършва въз основа на два критерия: вид допълнение, което изискват, и лексикално значение на глагола. Статията е не само добро граматическо обобщение, но и полезен източник за преподаващите и/или изучаващите гръцки или български като чужд.

Подчертаният интерес на гл. ас. д-р Стефанка Абазова към сектори в граматическата ни система, в които се наблюдава динамика или наличие на вариантност, се доказва и от статията, посветена на деепричастието (под № 3 в списъка). Авторката смята, че съществуват актуални процеси на промяна на значението на деепричастието, които е необходимо да бъдат коментирани във връзка и с формулираните правила за употреба на деепричастието в „Официален правописен речник на българския език“. Затова и работата е структурирана според видовете нарушения при употребата на деепричастието. Множеството примери и тяхната класификация доказват, че става въпрос за граматическа норма, която трябва да бъде проследявана с особено внимание, тъй като има основания да се говори за разколебаване на стабилността ѝ.

Към кръга от публикации, свързани с нормите и тяхното нарушаване, може да се присъедини и статията, посветена на употребата на главна и малка буква и членуването на несъщинските собствени имена (№ 7).

Неизследван досега обект от неформалната комуникация е привлякъл вниманието на гл.ас д-р Ст. Абазова в публикация № 4 – обръщенията между интимни партньори в различни ситуации от всекидневното общуване. Авторката цели не само да опише от формална и от семантична гледна точка обръщенията, но и да коментира ситуативната им обвързаност, а и представата на използващите ги за тази ситуативна обвързаност. Примерите са ексцерпирани от интернет форуми и доказват съществени възрастови различия, промяна в конотацията и употребите на обръщения, смятани за традиционни. Несъмнен интерес будят дисфемизмите, използвани като обръщения, предпочитани от тийнейджъри и други млади хора, бягащи от сладникавостта и

традиционността в обръщането към близкия партньор. Третата тенденция, която се откроява, е предпочитанието да се общува, без да се използва обръщение.

Социопсихолингвистичните публикации, оформящи отделен кръг в трудовете по конкурса, са общо 3. Статия № 5, посветена на нагласите към форми от типа *есентЪ*, *радосттЪ* реализира връзката между двата основни кръга на интереси на гл.ас. д-р Стефанка Абазова – морфологията и социалната психология на езика. Статии № 8 и 9 въвеждат нова тема, тъй като разглеждат резултати от проучване на нагласите към съседни езици на Балканите.

Една от статиите по конкурса принадлежи към сферата на лексикологията. Самата авторка подчертава, че е приложила подход, който не е често срещан в тази езиковедска област – системно-структурния. Глаголите *идвам*, *отивам* и *ходя* са разгледани от гледна точка на сигнификативните отношения и някои особености на прагматиката на тези лексеми. Наблюденията водят до изводи, изтъкващи опозитивните отношения между трите лексеми и разликата в маркираността им по признаците „насоченост на движението“ и „към мястото на говорещия и/или адресата“.

Обобщавайки приносите от трите тематични кръга, бих изтъкнала несъмнената значимост на публикациите, които представят гл. ас. д-р Стефанка Абазова като учен, който се стреми към проучване на обекти, представляващи динамични явления в езиковата система или в нейната реализация в речта, или пък на обекти, които не са били център на лингвистично или социопсихолингвистично проучване.

Гл. ас. д-р Стефанка Абазова е представила документ, който удостоверява цитиранията на нейни трудове и на трудове, на които е съставител. В настоящата рецензия те се вземат предвид, но не се изброяват, тъй като биха усложнили изложението.

Заклучение

Като имам предвид изказаните в настоящата рецензия мнения за приносите в научните публикации на гл.ас. д-р Стефанка Абазова, убедено препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури по настоящия конкурс да гласуват положително за избирането на гл.ас. д-р Стефанка Абазова на академичната длъжност *доцент* в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология* (Български език – съвременен български език), като давам своя глас „за“.

26.03.2018 г.

Проф. д-р Красимира Алексова